

KĄDZIEL (54) *sb f*

-el (6), -él (4); -él *KochFr, KochPieś*; -el : -él *Mącz* (5 : 1), *GosłCast* (1 : 1). ◇ -el-.

sg N kądziel (9). ◇ *G* kądziele (14). ◇ *A* kądziel (24). ◇ *L* kądzieli (6). ◇ *pl A* kądziele (1).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Najprostszuy przyrzqd do przędzenia złożony z wydłużonego uchwytu drewnianego z przymocowaną u góry garścią włókna; colus Murm, BartBydg, Mymer², Mącz, Calep, Cn* (24) : *Colus, Eyn racke Kądzyel Murm* 145, 145; *BartBydg* 30b, 31, 51, 110b; *Mymer²* 28v; *Ten Hetmány w niewieście łuknie Potym oblekł. [...] Kądziele porozdawał/ by sie prząść vczyli RejZwierz* 33v; *Mącz* 60d, 288a; *StryjKron* 220; *KochFr* 55; *ReszPrz* 86; *KochPieś* 8; *Calep* 218b; *Do przędziwá oracz ma mieć/ miądlicę/ ćierlicę/ łzczotkę/ kądziel/ przęsilicę/ motowidło/ wijądło/ koćiel/ potok/ kijankę. GosłGosp* 114; *GosłCast* 25.

a. *Przędzenie, posługiwanie się kądzielą* (7) : *Ięly sie Piśmá czytać/ Kądziele przeštały/ Przeto nam nákołzule ták płotna zdrożáły. BielSat Dv [idem] BielRozm* 24; *Co pániéy do kądziele/ y roboty grubéy? GosłCast* 25.

Zwroty: »pilnować kądziele« (1): *Dobrze gdy zoná pilnuie kądziele KlonKr* C2.

»do kądziele się urodzić« (1): *To pewna/ że sie niewiáfty do kądziele vrodziły [ad colum natae sunt] ModrzBaz* 49.

Szeregi: »krosna i kądziel« (1): *Odbieży biaągłowá krośien y kądziele KlonWor* 48.

»kądziel i przędziwo« (1): *nálazł tám vbożuehná wdowę ze trzemi corkámi pánnámi/ wśzytki odárte y bofe/ ále pilnie robiące około kądziele y przędziw ná chleb y wyżywienie. SkarŻyw* 413.

2. *Kłqb włókna lnianego lub runa zwierzęcego, którego przędzie się nici, przędza; pensum Murm, BartBydg, Mącz, Calep, Cn; stuppa BartBydg, Calep; titivilitium Calep; linum, (pensa) lana, stamen Cn* (29) : *Obrus ná nići rozebrany/ ná kądziel może być obrocony. March¹* A3v; *BartBydg* 151b; *March³* V8; *BielKron* 23 *marg*; *Zwinie łnopek by kądziel/ we dwoię przepáfze BielSat* B4v [*idem*] *BielRozm* 15; *Calep* 771b, 1012b, 1070b.

Zwrot: »prząść, przędący kądziel« [*szyk zmienny*] (13 : 1): *SArđánápalus [...] fiadał miedzy pfołliwemi niewiáftámi przędąc kądzyel BielKron* 10v, 23, 287v, 297, 318v; *Dziwno mi (rzekł tu pan Boiánowfki ze łmiechem) iż W. M. białymgłowam nie każelz [...] więcz łądzić/ hetmánić/ a męłczyznam prząść kądziel GórnDworz* X4v; *PaprPan* L3; *BielSjem* 4, 7; *KochPieś* 23; *ktorego gdy Arbáces przełożony nád Medámi záłtał miedzy gromáđą białyhgłow nierządnic kądziel przędącego [...] przymusił go do tego że łam łiebie y bogácthwá łwe wśzytki piraie impositas łpalił. Phil* S2; *KAdziel temu prząsdz, a nie cne Polaki, Przyłtało rządzić KlonKr* C2; *GosłCast* 25; *ZbyłPrzyg* B2.

a. *Czas przędzenia jednego kłębu kądzieli stanowiący swoistą miarę czasu i dzięki temu będący podstawą do użyc przenośnych na oznaczenie wywiqzania się z obowiązku lub na określenie pewnego okresu czasu* (6) : *Pensum, Kądziel/ To yełt ták wiele przędze álbo wełny yáko ná yednę kądziel czinią. Mącz* 288a.

Zwrot: »kądziel oprząść« = *pensum absolvere a. facere a. conficere Mącz* (3): *Pensum conficere, Kądziel oprząść. Mącz* 114d, 288a, 400d.

W przen (2) :

Zwrot: »siwej kądziele doprząć« = *umrzeć* (1): Lecż rádżęc do rozumu [...] Tenći [...] ku wdzięczney ftałości fnądnie cie przywiedzie. [...] Ze vżywiefz rofkoſzy y w ſzedziwym czele. [...] Ze z wefołą pociechą wſzytko znoſić będziefz/ Atey ſiwey kądziele z radoſcią doprzędziefz. *RejZwierc* 180.

Wyrażenie: »kądziel wiekomierna« (1): *Lachefis* ná kręzel nówijałz [...] Kądziel wiekomierną ſwym ſiołtrom gotuiąc/ Ku oprzędzeniu rok zówity miánuiąc. *KlonŻal* C4v.

3. *Żeńska linia dziedziczna* (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »po kądzieli« (1):

~ *W przeciwstawieniu:* »po mieczu ... po kądzieli« (1): A tu iuſz z Herbu Kolumnow Xięſtwo Zmodźkie y Litewskie przenioſło ſię po mieczu do Kitauruſſow/ áczkolwiek po kądzieli/ to ieſt/ po Poiácie Kiernuſſownie trwały Kolumny przy Kitauruſie *StryjKron* 270.

[*Szereg:* »po kądzieli albo po wrzecie«: á byłby mi krewnymi [!] po mátce/ ſieſtrze/ álbo ktoreykolwiek białygłowie/ tedy mi ieſt bliſkim po kądzieli albo po wrzecie *SzczerbSpecSax* 136 (*Linde*).] ~

Synonimy: 1. *motowidło, przęſlica*; a. *przędziwo*; 2. *kita*.

MM